

י"ב: "אמר ריש לקיש: שלוש טעויות עתיד שרו של אדום לטעות דכתיב ישעיה סג, א: 'מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה'. טועה: שאינה קולטת אלא בצר, והוא גולה לבצרה". והמעניין במימרא זו הוא, שלא רק שרו של אדום יטעה, כי גם ריש לקיש שלנו בעצמו טעה בקביעת מקומה של בצר.

ע"ז נח: "ריש לקיש איקלע לבצרה. חזה ישראל דקאכלי פירי דלא מיעשרי, ואסר להו. רש"י: דקסבר בצרה היא בצר במדבר בארץ המישור; וכיוון דמא"י היא חייבין פירותיה במעשר. אתא לקמיה דר' יוחנן. אמר לו: אדמקטורך עלך. רש"י: בעוד שבגדיך עליך — זיל הדר — חזור אצלם והתר להם: בצר לאו היינו בצרה".

יש להבחין בין בצרה באדום בירמיהו מ"ט, כ"ב: "הנה כנשר יעלה וידאה ויפרוש כנפיו על בצרה והיה לב גבורי אדום ביום ההוא כלב אשה מצרה" ובין בצרה במואב, ובירמיהו מ"ח, כ"ד: "ועל קריות ועל בצרה ועל כל ערי ארץ מואב הרחוקות והקרובות". לפי דעת מפרשי המקרא, מזדהה בצרה, הנזכרת בס' ירמיהו מ"ח, כ"ד, עם בצר שבמדבר בארץ המישור לראובני.

בצר היא עיר במואב, ויש לקבוע את מקומה על-פי כתובת מישע מלך מואב במצבת מישע מלך מואב

שורה 26: י. ישראל אנך בנתי ערער ואנך עשתי המסלה בארנן

" 27: אנך בנתי בת במות כי הרס הא אנך בנתי בצר כי עין

" 28: ... רש דיבון חמשן כי כל דיבון משמעת ואנך מלכ

מארבע הנקודות הנזכרות בשורות אלו של מצבת מישע נשתמרו השמות של ערער: אורך 35°49' ורוחב 31°28' ודיבון אורך 35°46' ורוחב 30°31'. במות — על-פי במדב, כ"א, י"ט: "ומבמות הגיא אשר בשדות מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימון" ויהושע י"ג, י"ו. לגבי דיבון ובמת בעל ובעל בית מעון קובע האונומסטיקון: "במות עיר האמרי בעבר הירדן בארנן בנחלת בני ראובן". את במות, היא במות בעל, עלינו לקבוע לסביבות דיבון על שפת הארנן מימין לנחל. מישע התקין את המסילה בארנן לפני שבנה את בת במות ההרוסה.

המעבר הטבעי על פני הקניון העמוק של הארנן במירוץ התיכון שלו הוא בקו הגובה 0 מעל פני הים. למזרח מקו המעבר הזה עד ל-300+ מטר, בסביבות המירוץ העליון שלו, ולמערב עד 300- מטר מפני הים התיכון, קרוב לשפך הארנן לים המלח, גדות הגיא מימין ומשמאל תלולות הן, ואינן ניתנות למעבר תקין. בקו הגובה 0 מעל פני הים נפתחת הדרך הישרה מערבה משני צדדיו של הארנן עד קרוב למירוצו התחתון ובלי עליות וירידות, עד חמי זרקה מעין נחליאל א. 36°35' ר. 37°31' מצפון ועד כרך — קיר מואב לדרום. במעבר הארנן הזה, אורך 44°35' ורוחב 27°30', עבר הכביש הרומאי של טריאנוס, לפי עדותם של חוקרי עבר הירדן המזרחי בראשית המאה ה-19. זֶטְצֶן היה מהראשונים, שהכיר בוואדי מוג'יב את נחל ארנן. בשנת 1806 הוא יצא מהמעיינות החמים זרקה מעין נחליאל, עבר את פלג הארנן וְלָהּ, פנה מזרחה והגיע במישור לדיבון. מכאן ירד למעברות הירדן והמשיך

את דרכו לאורך הגדה השמאלית של הארנון עד למירוצו התחתון. באותה דרך עבר בורקהרד בשנת 1812 והוא ראה גשר בנוי עם קשתות על פני הארנון וכן ערימות של עמודי-דרך, משרידי הכיבוש הרומאי. בשנת 1818 עברו את מעברות הארנון אירבי ומנגלס, בדרכם מרבית עמון לדיבון. הם ראו את הגשר על הארנון, אבל הקשת היתה הרוסה; ובעלותם מגדות הצפון של הארנון לדיבון — הדרך ברכיבה נמשכה כשלושת רבעי שעה — מצאו עמודי דרך, ועל אחד העמודים היה חרות השם מרכוס אזוליוס. באותה הדרך עבר טריסטרום ב־1782 (ר' 130—124, Land of Moab). בינתיים נהרסו הקשתות בגשר ונשארו רק היסודות. לפני עלותו לדיבון פנה טריסטרום מזרחה וביקר את חרבות ערער, שמצאה הרוסה ושוממה. גם הוא מצא בדרכו עמודי דרך של הכיבוש הרומאי.

"דרך המלך המפורסמת של טריאנוס", אומר גלסון גליק בספרו "עבר הירדן המזרחי" עמ' 126, "שנסללה בראשית המאה הב' לסה"ג, שעדיין אפשר לעקוב [אחריה] לכל ארכה מבצרה, אשר מעבר לגבול סוריה, ועד עקבה, דרך, שהיתה מפורסמת בדברי ימי הארץ החל מהזמנים הקדומים ביותר של קורותיה, שנותר להם זכר".

בדרך הזאת תיקן מי שע מלך מואב את המסילה, המחברת את קיר מואב, בירתו הדרומית, עם דיבון, הבירה הצפונית עם האנשים הסרים למשמעתו. הדרך ממעבר הארנון לדיבון, במרחק של שבעה ק"מ וחצי, מכוונת ע"י שני יובלי מים: האחד פונה לדרום-מערב ונופל לארנון ע"י קו המעבר; והשני פונה לצפון מזרח, עובר על פני דיבון ומתחבר עם פלג הולה. פרשת המים בין שני היובלים האלה היא הנקודה מטלחה, המתרוממת מעל לגדות הצפון של הארנון לגובה של 790 מטר, וממנה נשקף המראה על כל המישור עד דיבון והלאה. זוהי במות הגיא אשר בשדות מואב בראש הפסגה, והיא נשקפת על פני הישימון. ולא ר מפני ש-طل הוראתו להשקיף to overlook — עפ"י תרגומו של פאלמר Survey West. Pal., Name Lists, p. 30, 1881, Mפת PEF, גליון II, Qb), המסמן את "מטולה" שלנו bell vue או במת המצפה, כי אם בשל מצבה הטופוגראפית ע"י מעברות הארנון. לא רק מי שע מלך מואב עבר בדרך זו מקיר מואב לדיבון, כדי להילחם בישראל, כי אם גם בלק ובלעם עברו בה: "ויהי בבוקר ויקח בלק את בלעם ויעלהו במות בעל וירא משם קצה העם" (במדבר כ"ב, מ"א), שהגיע מנחליאל במות (שם, כ"א, י"ט). לאחר שמי שע מלך מואב התקין את המסילה בארנון ובנה את בית במות ההרוסה הוא ניגש לבנות את בצר "כי עין". נדמה לי, כי כל מי שיסתכל במפת הארץ בעבר הירדן מזרחה בנפת מואב, בגדה הימנית של הארנון האמצעי, וימצא את ערער, את דיבון ואת מטלחה — במות, יכיר באבו-צ'ר את בצר במדבר בארץ המישור לראובני. כשקיבלתי בשנת 1945 מידי זלמן ליפשיץ ז"ל את מפת א"י 1:250,000 העירונית לו, שהקו על היצ באבו צר מיותר, וכי לפי השערתי זוהי בצר, עיר המקלט בעבר הירדן המזרחי. הוא הגיב, שהמפה שלו ערוכה לפי מקורות רשמיים ראשוניים וכי במקור הרשמי מסומנת הנקודה Abu Der, והקו על היצ הכרחי הוא.

מסר לי הפרופ' ד. אשבל, שהוא פנה במכתב למחלקת המדידות של עבר הירדן והפנה את תשומת-לבה לכך, שהצורה Abu Der, אינה נכונה וכי ק. ר. קונדו, ממשלחת הסקר, קבע את שם הנקודה הזאת Abu Ser, על-יסוד ההשערה, שזוהי בצר, הנזכרת בדברים ד', מ"ג (ר') בספרו Heth and Moab, 1892 ע' 378). על כך ענו לו באופן רשמי מטעם מחלקת המדידות של עבר-הירדן, שמקום זה נקרא מקדמת דנא בשמו הערבי Abu Dar, ואין בזה שום זכר היסטורי. ידוע ששלטונות עבר הירדן בימינו נזהרים מלמצוא איזה זכר לישראל בשטח שלהם; ואף-על-פי-כן בטוחני, שמישע מלך מואב לא בנה את אבו דר, כי אם את בצר כי עין, המוקפת מעיינות: עין אל עינת ממזרח, עין אל בסית מדרום, עין צרעה ממערב ועין דפלי מצפון. אחד הסימנים של ערי המקלט הוא, שאין בונים אותן אלא במקום שיש בו מים: "אין להן מים מביאים להן מים", תוספתא, מכות ג, 8 (הוצאת צוקרמאנדל). האורך הגיאוגרפי של בצר $35^{\circ}42'$ והרוחב $31^{\circ}29'$ מתאים לרוחב הגיאוגרפי של חברון ביהודה $31^{\circ}31'$: מכוונות, כמו שתי שורות שבכרם, חברון ביהודה כנגד בצר במדבר, מכות ט.

הערה: אליהו ספיר בספרו "הארץ" (תרע"א) קבע את בצרה 236 — על פי טריסטרום (Bible Places, 46) בקצר אל-בשיר, הנמצאת הרחק מכאן באורך 36° רוחב $31^{\circ}19'$ צפונית מערבית מקטרנה. אבל במפת הקיר העברית של ארץ-ישראל, הערוכה ומתוקנת ע"י אליהו ספיר ז"ל עפ"י קיפרט משנת תרע"ג רשומה בצר במקום המתאים לפי דעת פאלמר כשני מיל דרום-מערב מדיבון.